

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ТА РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ

Чорна І.О.

кандидат економічних наук
Енергодарський інститут державного та муніципального управління "КПУ" ім. Г.Х. Хеноха

Annotation

The role of analysis and structure of the state of the fixed production assets is considered in the article, factors are important that influence on the level of efficiency of their use.

Анотація

У статті розкрито роль аналізу та структури стану основних виробничих засобів, важливі фактори, що впливають на рівень ефективності їх використання.

Ключові слова

Основні засоби, амортизація, ефективність, основні фонди, рентабельність, фондодовіддача, фондомісткість.

I. Вступ

Роль основних засобів у процесі виробництва, особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки зумовлює особливі вимоги до інформації про наявність, рух, стан і використання основних засобів. Ринкова система управління потребує більш оперативної та комплексної інформації щодо основних засобів. Практика підприємств свідчить, що облік основних засобів ще більше ускладнився. Існує ряд проблем, які негативно впливають на процес управління виробництвом і знижують ефективність використання основних засобів.

Україна має великий економічний потенціал, ефективність її господарства залежить від того, як використовується цей потенціал, зокрема основні виробничі засоби.

Основні виробничі засоби є знаряддями праці, за допомогою яких працівник впливає на предмет праці або які являють собою необхідні для здійснення процесу торгівлі, заготівель, виробництва тощо матеріальні умови. Вони безпосередньо беруть участь у виробничому (комерційному, банківському) процесі або якимось чином сприяють його здійсненню (будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини та устаткування, робочі машини й обладнання, вимірювальні та регулювальні прилади, лабораторне устаткування, обчислювальна техніка, інші машини й обладнання, транспортні засоби, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар, робочі та продуктивні тварини, багаторічні насадження, меліорація земель і водойми, інші основні засоби).

Аналіз наявності і стану основних фондів підприємства дає можливість розраховувати показники та шляхи підвищення ефективності їхнього використання, прогнозувати необхідність залучення коштів для придбання нових основних фондів у зв'язку з фізичним зношенням наявних.

Вивчення основних фондів підприємства дуже важливе для аналізу та пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва. У результаті можна зробити припущення щодо їх домінуючої частки в загальній вартості активів і діяльності підприємства.

II. Постановка завдання:

- проаналізувати структуру, технічний стан, ефективність використання основних виробничих фондів та визначити економічний ефект від упровадження розроблених рекомендацій;
- дослідити наукову думку щодо узагальнення сутності основних засобів;
- запропонувати шляхи та напрями підвищення ефективності використання виробничих фондів.

III. Результати

Будь-який виробничий процес може здійснюватися лише за допомогою певних машин, обладнання, які розташовуються в певних приміщеннях. Матеріальною основою цього процесу виступають, насамперед, засоби праці, які характеризують технічний та економічний рівень розвитку суспільства й виступають необхідним елементом виробництва, обігу та надання послуг. На підприємствах сукупність застосовуваних засобів праці набуває економічної форми основних виробничих засобів. Основні фонди – одна з найважливіших частин і засобів виробництва.

Розглядаючи основні засоби, слід зазначити, що основні виробничі засоби – це частина постійного виробничого капіталу, яка виступає у формі засобів праці, поступово (протягом багатьох виробничих циклів, що повторюються) зношується, не змінюючи своєї натуральної форми, частинами переносить свою вартість на виготовлений продукт.

В економічній літературі існує багато пояснень терміна "основні засоби". На думку

В. Бабица, основні засоби підприємства – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері й вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом [2].

С. Покропивний визначає основні фонди як засоби праці, які мають вартість; функціонують у виробництві тривалий час, у своїй незмінній споживчій формі; їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється (на платні послуги), частинами в міру зношення [6].

Однак у класичному політекономічному визначенні основних засобів немає обмежень у розмірі їх вартості в грошовому виразі. Важливо, що вони беруть участь у виробничому процесі багаторазово й переносять свою вартість на виготовлений продукт частинами.

Відповідно до цього класифікація основних фондів відрізняється за належністю, використанням та призначенням. За належністю основні засоби поділяють на власні й орендовані; за використанням – на діючі та недіючі; за призначенням – на виробничі й невиробничі.

До власних основних засобів зараховують ті, які належать певній організації чи підприємству. Власні основні засоби можуть формуватися за рахунок статутного (пайового, акціонерного) капіталу, допоміжного фінансування з відповідних джерел на розширене виробництво, власних прибутків. Орендовані основні засоби не належать певній організації, але на підставі договору оренди використовуються в її господарській діяльності.

До діючих основних фондів належать ті, які перебувають в експлуатації, у тому числі ті, які тимчасово не використовуються або здані в оренду іншим підприємствам на договірних засадах. До недіючих основних засобів належать ті, які перебувають у резерві (у запасі на складі).

Для поліпшення використання діючих основних виробничих фондів необхідна ефективність їх використання. Від ефективності використання залежать темпи зростання продуктивності праці, обсягів виробництва, поліпшення якості промислової продукції та інших показників.

Ефективність основних фондів – результат, отриманий у вигляді отриманого ефекту, що співвідноситься з витраченими ресурсами. Підвищення ефективності полягає в досягненні найбільших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з витратами праці, використаними на створення суспільного продукту.

Завданнями аналізу використання основних засобів на підприємствах є:

- установлення рівня ефективності застосування засобів праці, характеристика екстенсивності й інтенсивності роботи найважливіших груп устаткування;
- визначення показників використання виробничої потужності й основних виробничих фондів – фондівіддачі та фондодоснащеності, а також факторів, що впливають на них;
- вивчення складу й динаміки основних засобів (фондів), технічного стану й темпів відновлення їх активної частини (робочих машин, устаткування, приладів, транспортних засобів), технічного переозброєння й реконструкції підприємства, упровадження нової техніки, модернізації й заміни морально застарілого обладнання;
- виявлення впливу використання основних засобів на обсяг виробництва, собівартість продукції й інші показники.

Економічна ефективність використання засобів праці характеризується часткою амортизації у вартості продукції. Але, аналізуючи цей показник, треба мати на увазі особливість його формування. З удосконаленням техніки сума щорічної амортизації зростає, збільшується її частка в собівартості продукції. Оскільки збільшується випуск продукції, виготовленої на більш продуктивному устаткуванні, то сума амортизації у вартості одиниці виробу зазвичай зменшується. Економія на амортизації особливо відчутна при перевиконанні планів випуску продукції за постійної величини основних виробничих фондів. У період бурхливого технічного прогресу частка амортизації в собівартості продукції зростає, але це зростання відбувається при зниженні собівартості в цілому, тобто економічний ефект від упровадження нової техніки виявляється через інші елементи витрат на виробництво, переважно через витрати праці.

Для оцінювання резервів підвищення ефективності основних фондів необхідно, насамперед, знати реальний рівень використання основних фондів й конкретні можливості його підвищення. Поліпшення використання основних фондів може бути забезпечене двома шляхами: інтенсивним та екстенсивним.

Інтенсивний шлях характеризується підвищенням завантаження устаткування та збільшенням рівня використання їхньої потужності. Основними напрямками підвищення інтенсивного завантаження устаткування є:

- удосконалення технологій та організації виконання робіт;
- правильний вибір машин і робочого устаткування;
- упровадження сучасних технологій.

Значний вплив на продуктивність устаткування справляє якість його виготовлення.

Для характеристики використання основних виробничих фондів застосовують різні показники, які умовно можна поділити на дві групи: 1) узагальнюючі (фондовіддача й рентабельність) – застосовуються для характеристики використання основних фондів на всіх рівнях народного господарства; 2) окремі показники (наприклад натуральні) – найчастіше застосовуються для характеристики використання основних фондів на підприємствах або в їхніх підрозділах.

Екстенсивний шлях полягає у збільшенні тривалості роботи, скороченні цілозмінних і внутрішньозмінних втрат робочого часу, підвищенні коефіцієнта змінності. Основними шляхами поліпшення екстенсивного використання устаткування в машинобудуванні є:

- безперебійне постачання підприємствам сировини, матеріалів, палива, електроенергії;
- своєчасне усунення намічених диспропорцій у галузі й на підприємствах, усередині окремих цехів, що дасть змогу запобігти перервам у роботі підприємства;
- усунення причин нерівномірної роботи підприємства, що призводить до невикористання устаткування в цілому, й у часі, тобто до його простоїв.

У більшості випадків окремі показники, до яких належать екстенсивне й інтенсивне використання устаткування, не можуть бути застосовані (вони показують лише міру використання окремих елементів основних фондів), тому для визначення використання всієї маси основних фондів на підприємстві слід застосовувати узагальнюючі показники.

Найбільш важливим з узагальнюючих показників є фондовіддача основних фондів, яка показує загальну віддачу від використання кожної гривні, витраченої на основні виробничі фонди, тобто ефективність цього вкладення коштів, її зростання дає змогу знижувати обсяг нагромадження й відповідно збільшувати частку фонду споживання.

Не менш важливим фактором поліпшення використання основних виробничих фондів є фондоємність – це величина, обернена до фондовіддачі. У звичайних умовах господарювання фондовіддача повинна мати тенденцію до збільшення, а фондоємність – до зменшення.

Фондовіддача характеризує необхідну величину основних фондів для виробництва продукції заданої величини, або скільки основних фондів закладено в кожній гривні виробленої продукції. Якщо обсяг товарної продукції на майбутній період не змінюється, то немає необхідності збільшувати осно-

вні фонди – треба їх тільки вдосконалювати, замінити застаріле обладнання прогресивною технікою. Одним з найважливіших узагальнюючих показників, що характеризує економічну ефективність роботи промислових підприємств, є рентабельність.

У промисловості рівень рентабельності зазвичай визначається відношенням прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів. Розрахований таким чином показник рентабельності зацікавлює організації в найкращому використанні виділених у її розпорядження основних виробничих фондів.

Підвищення рівня рентабельності потребує мобілізації внутрішніх резервів виробництва, послідовного проведення всіх видів робіт, спрямованих на поліпшення всіх видів ресурсів, збільшення маси прибутку.

У кожній галузі промисловості варто сформувати програми, спрямовані на підвищення рівня рентабельності. Необхідно передбачити конкретні заходи щодо скорочення витрат на виробництво, впровадження ресурсощадної техніки й технології виконання робіт, поліпшення організації виробництва й праці, більш продуктивного використання транспорту й механізмів, підвищення змінності роботи найбільш продуктивної техніки, економного витрачання матеріалів.

Для того, щоб устаткування було в робочому стані, ремонтний цех має проводити щотижневу перевірку стану устаткування, вчасно виявляти поломки, визначати потреби поточного й капітального ремонту, здійснювати своєчасні замовлення на купівлю запасних частин для виключення простоїв устаткування.

Не менш важливою умовою для виявлення резервів ефективності основних фондів є використання власних та позичених коштів.

За результатами вищесказаного можна зробити висновок, що підвищення інтенсивності роботи основних фондів (поліпшення їх використання) – це збільшення кількості виробленої за одиницю часу продукції в розрахунку на одиницю основних фондів.

Для розробки організаційно-технічних заходів щодо поліпшення виробничих потужностей треба провести аналіз з виявлення відповідних резервів виробництва. При цьому визначають:

- фактичне використання виробничих потужностей і формування можливої виробничої програми з урахуванням коефіцієнтів використання наявних потужностей;
- внутрішньовиробничі диспропорції й можливості їх ліквідації;
- підвищення рівня спеціалізації на підприємстві;

- потребу в капітальних вкладеннях та устаткуванні для нарощування потужностей.

Щоб домогтися всього переліченого, підприємству необхідно шукати й використовувати різноманітні шляхи (резерви) підвищення ефективності роботи основних фондів. Найважливішим показником підвищення рівня ефективності використання основних фондів підприємства є зростання обсягів виробленої ним продукції (виконаних робіт, наданих послуг). Одним із головних факторів підвищення ефективності основних фондів є їх оновлення та технічне вдосконалення. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу дає змогу підвищити рівень механізації та автоматизації виробництва, продуктивності праці робітників, сприяє економії матеріальних витрат, підвищує культуру та безпеку виробництва.

Значні резерви підвищення ефективності використання основних фондів містяться у збільшенні тривалості роботи машин та механізмів. У цілому сукупність резервів покращення використання основних фондів підприємства може бути поділена на три великих групи:

1. Технічне вдосконалення засобів праці, яке передбачає:

- технічне переозброєння на базі комплексної автоматизації та впровадження гнучких виробничих систем;
- заміну застарілої техніки, модернізацію обладнання;
- ліквідацію вузьких місць і диспропорцій у виробничих потужностях підприємства;
- механізацію допоміжних та обслуговуючих виробництв;
- розвиток винахідництва та раціоналізаторства.

2. Збільшення тривалості роботи машин та обладнання за рахунок:

- ліквідації незадіяного обладнання (здавання його в оренду, лізинг, реалізація тощо);
- скорочення строків ремонту обладнання;
- зниження простоїв: цілозмінних та всередині змін.

3. Покращення організації та управління виробництвом, а саме:

- прискорення досягнення проектної продуктивності введених в експлуатацію основних фондів;
- впровадження наукової організації праці та виробництва;
- покращення забезпечення матеріально-технічними ресурсами;
- вдосконалення управління виробництвом на базі сучасної комп'ютерної техніки;

- розвиток матеріальної зацікавленості працівників, що сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Застосування на практиці розроблених заходів (економічний ефект) у цілому по підприємству дасть змогу збільшити обсяг випуску товарної продукції, підвищити показник фондівіддачі, а також збільшити прибуток від реалізації й балансовий прибуток, а отже, і рентабельність виробничих фондів підприємства.

IV. Висновки

Дослідження показали, що основні виробничі фонди становлять головну частину матеріально-технічної бази будь-якої галузі, особливо промисловості. На базі їх зростання збільшується економічний потенціал і виробничі можливості галузі, підвищується технічний рівень виробництва. Це, у свою чергу, підвищує темпи випуску продукції, що вирішальним чином сприяє вдосконаленню розширеного відтворення й правильному формуванню найважливіших пропорцій господарювання.

Щоб використання основних фондів було справді економічно вигідним та ефективним, необхідно не тільки стежити за його технічним станом, а й залучати фахівців при проведенні складних ремонтів; вивчати ринки виробництва; залучати спеціалістів маркетингового відділу; підвищувати рівень спеціалізації виробництва; застосовувати передові технології; усувати простої; модернізувати устаткування; поліпшувати склад, структуру й стан основних фондів підприємства; удосконалювати планування, управління й організацію праці та виробництва; знижувати фондомісткість; підвищувати фондівіддачу та продуктивність праці на підприємстві; підвищувати якості ремонтів; підписувати договори поставок продукції, вивчати кон'юнктуру ринку збуту, стежити за змінами на валютному ринку, а також у разі потреби застосовувати орендоване устаткування з метою підвищення ефективності виробництва.

Література

1. Андрійчук В. Фонди не зношуються, зношуються засоби праці / В. Андрійчук // Голос України. – 1997. – № 6. – С. 3.
2. Бабич В.В. Бухгалтерський учет на підприємствах малого бізнесу в Україні / В.В. Бабич, Е.І. Свідерський. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: ОНПИ Либра, Укр. ИНТЗИ, 1992.
3. Бобров В.Я. Основи ринкової економіки і підприємництва : підручник / В.Я. Бобров. – К.: Вища школа, 2003.
4. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / К.В. Ізмайлова. – К., 2001.
5. Мочерний С.В. Політична економія : навч. посіб. / С.В. Мочерний, О.А. Устинко, С.В. Фомішин. – Херсон : Дніпро, 2002.

6. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : в 2 т. – К. : Хвиля-Прес ; Донецьк : Пошук, 1995. – Т. 1.
7. Савицька Т.В. Аналіз господарської діяльності підприємства / Т.В. Савицька. – Мінськ : Нове видання, 1999.
8. Экономика предприятия / под ред. Е.Л. Кантора. – СПб. : Питер, 2002.